

Christopher Fennell és professor dels departaments de psicologia i lingüística a la Universitat d'Ottawa (Canadà).

<https://uniweb.uottawa.ca/members/867>

(1) Christopher Fennell, de la Universitat d'Ottawa. Vostè és professor titular, tant en el departament de Psicologia com en el departament de Lingüística. El seu tema és el bilingüisme. Aquesta conversa se centrarà en aquest tema. Per començar, podria resumir breument la seva trajectòria en aquest camp de recerca?

Puc començar parlant del perquè vaig entrar en aquest camp i després parlar de la meva trajectòria. Vaig créixer en una àrea bilingüe, semblant a on som ara, on hi ha dues llengües presents. En la meua província natal hi ha dues llengües presents, així que sempre m'ha interessat el bilingüisme perquè és un valor cultural allà on vaig créixer. Quan vaig començar la universitat, volia veure què podia fer amb aquest interès. Primer, pensava que seria mestre, que ensenyaria llengües. I quan vaig començar a descobrir com la gent aprèn llengües, em vaig preguntar per què tractar amb gent d'aquesta edat [es refereix a adults] quan podria saber com [els infants] aprenen llengües des del principi? I així és com vaig acabar a l'escola de postgrau. Vaig començar els meus estudis de postgrau centrant-me en com els infants bilingües adquireixen el llenguatge. Vaig començar a fer recerca fonètica i fonològica, i em va interessar molt com els nens fan servir els sons en les paraules. Quan comencem a aprendre paraules, quants detalls dels sons podem incloure en aquesta paraula? Es tracta d'una cosa poc precisa i poc concreta? De manera que no és que coneguis *cat*, 'c-a-t', sinó que pot ser que sàpigues que hi ha una consonant, una vocal i un altre tipus diferent de consonant, o tens realment des del principi 'c - a - t' amb tots els detalls? I pel que fa als bilingües, és molt interessant perquè han d'aprendre *cat* i *gato*, han d'aprendre dues d'aquestes paraules. O en francès: *cat* i *chat*, han d'aprendre dues consonants diferents i dues vocals diferents. Això és el que realment em va entusiasmar i per això em vaig quedar en aquest camp durant un temps. Llavors vaig començar a interessar-me una mica més en altres aspectes de l'adquisició del llenguatge bilingüe. Últimament he estat treballant molt en la segmentació de paraules amb una alumna de postgrau que ha fet moltes d'aquestes investigacions com a part de la seva tesi. I això fa referència a com es trien les paraules d'entre totes les que t'arriben del teu voltant. Així que estic començant a anar més enllà de l'aprenentatge de paraules i la fonologia a altres aspectes.

(2) Aquí és on ets ara. És interessant que hagi mostrat aquests canvis en les teves idees sobre l'estudi del bilingüisme. Podries dir-nos alguna cosa sobre com ha evolucionat el camp en els últims 20 anys més o menys? Perquè crec que la perspectiva realment ha canviat.

Vaig entrar a l'escola de postgrau fa uns 20 anys, i em va interessar l'adquisició del llenguatge bilingüe des del naixement. Hi havia molt poca recerca disponible perquè el que realment interessava a la majoria de la gent eren coses com la immersió en francès o anglès com a segona llengua. Però hi ha tota aquesta població de bilingües al món; aquí a Barcelona, a Mont-real (al Canadà), en qualsevol lloc on hi hagi una població immigrant on els nens estiguin aprenent dues llengües des del naixement. Realment ningú mirava això abans dels anys 90, i quan vaig entrar a l'escola de postgrau hi havia alguns estudis.

A mitjan l'any 2000, tot d'una, potser cap al 2009, hi va haver una explosió d'investigació sobre aquesta població de bilingües —finalment!. Al principi es feien les preguntes bàsiques. Poden distingir les dues llengües des del principi? Poden distingir dos sons? Poden aprendre paraules al mateix temps? Avui ja en sabem una bona part de les respostes. I sabem molt més. I ens plantejem una diversitat de temes que no ens platejàvem fa 20 anys perquè no estàvem preparats; necessitàvem fer primer la investigació bàsica. Així que estic pensant en la investigació sobre l'alternança de codi; en els primers dos anys de vida dels nadons que senten espanyol i anglès barrejats, com diferencien les dues llengües quan algú comença una oració en anglès i canvia a l'espanyol a meitat de l'oració?; mirant la segmentació de paraules en les dues llengües; mirant l'exclusivitat mútua amb molt més detall. Res d'això era present fa 20 anys. Hauria d'explicar què és l'exclusivitat mútua. Els nens monolingües no són gaire bons donant dos noms a un objecte. Si veuen un objecte i escolten una nova etiqueta, si ja tenen un nom per a aquest objecte —si ja tenen la paraula 'table', per exemple— i després dius *mesa* i no la coneixen perquè són nens que aprenen anglès, pensaran que no és una *taula* [assenyala una altra cosa de la taula, no la taula en si] perquè ja tenen la paraula per a *taula*, així que pensen que no pot ser això mateix. Com ho fan els bilingües? Aquesta és una pregunta interessant perquè sempre necessiten estar ometent una de les dues paraules. Això és exclusivitat mútua.

(3) Crec que el camp ha canviat molt, també alguns conceptes erronis sobre aquest retard. Quina és la seva opinió sobre aquesta comparació bilingüe monolingüe? Això és un retard, és un problema? Crec que és una idea equivocada.

També és una pregunta complicada. L'aprenentatge de llengües és una força tan poderosa en la primera infància, és una cosa tan innata. El llenguatge és impulsat per la biologia, òbviament, però, a més, gairebé tothom a la terra el necessita, llevat que hi hagi problemes neurològics. Si és una força tan poderosa, per què es veuria tan diferent si estàs aprenent una llengua o dues? Què seria tan diferent? Quant al bàsic, soc de l'opinió que no és 100 % superposat, no. Per als processos bàsics aquests dos grups no són gaire diferents. Quan s'arriba a les preguntes més subtils de comparar el vocabulari en anglès d'un nen monolingüe anglès amb el vocabulari en anglès d'un nen bilingüe que només sent un 20 % d'anglès, sí, hi haurà diferències, però això té sentit. Depenent de com el nen sent cada llengua se sentirà més o menys segur amb aquella llengua. Per tant, un bilingüe equilibrat serà diferent d'un bilingüe dominant o d'un no dominant. Però crec que per als processos bàsics, i això està basat en molta investigació, és el mateix en les dues poblacions.

(4) Creu que la investigació monolingüe s'ha beneficiat de la investigació sobre el bilingüisme? Quina és la contribució dels estudis bilingües? Com els estudis bilingües han millorat o destacat aspectes del procés d'aprenentatge de llengües en general?

Crec que la investigació bilingüe ha fet que els investigadors monolingües (dic "investigadors monolingües" per referir-me a aquells investigadors que estudien només el monolingüisme) s'adonessin que no poden simplement introduir aquesta població dins la seva pròpia població. Aquest és un aspecte que crec que s'està convertint cada vegada més en el centre d'atenció. I crec que va ser Christopher [?] o un dels seus estudiants que recentment va fer un treball en què argumentava exactament això, de ser conscient dels bilingües, perquè ara sabem com es desenvolupen i depenent de la quantitat que tenen de cada llengua de la llista, no es pot simplement ficar-los dins la població monolingüe. Els investigadors monolingües són cada vegada més conscients que s'ha de tenir en compte la pròpia població. Que no és només un grup de nens en el qual alguns són dominants en espanyol i altres en anglès, i que no podem tractar-los necessàriament com si fossin la

mateixa població. Crec que l'altra cosa que la investigació bilingüe ha tornat a la investigació monolingüe és que nosaltres, com a persones que analitzem dues llengües, ens tornem hiperconscients del context i de com es presenten els estímuls i com els nens bilingües estan aprenent les llengües. També hi va haver aspectes d'això en la investigació monolingüe, com els estudis sobre l'estatus socioeconòmic o la quantitat de paraules que s'escolten. Això s'està convertint en alguna cosa cada vegada més important també en l'àmbit monolingüe. Si un nen sent així d'anglès [indica 'menys' amb les mans] i és un nen monolingüe i aquest altre nen sent així d'anglès [indica més amb les mans] i també és un nen monolingüe, tampoc semblarà el mateix, i ho sabem, perquè tractem amb una població bilingüe en la qual vam haver de controlar per a dues llengües. No crec que els investigadors monolingües posin molta atenció a això i ara s'està tornant a posar en primer pla de nou.

(5) Això és com dir que la variabilitat està present, independentment de si ets bilingüe o monolingüe. S'ha de tenir en compte. Quins creus que són els factors que estan produint aquesta variabilitat? A més dels típics (l'estat socioeconòmic, la quantitat d'exposició), hi ha altres factors rellevants que s'han d'explorar?

Ah, sí, i pot ser que ara tampoc els coneguem tots. Quan es tracta d'un nadó, un nen que està aprenent dues llengües, hem de començar a pensar per quins factors o variables hem de controlar. Fins i tot en el meu laboratori, abans de sortir del Canadà, vam tenir una reunió de grup abans que me n'anés, i durant tota la reunió vam parlar sobre com mesurarem el bilingüisme en aquest nou laboratori (tenim un nou laboratori físic, en un museu, al Canadà). No tenim tant de temps amb els participants. Per tant el dubte era com podem mesurar amb precisió l'exposició bilingüe en un període curt de temps? Quines són les preguntes més importants que podem fer? Vam passar una hora parlant sobre això i encara no en tenim una resposta, en tornarem a parlar quan torni al Canadà, tindrem una altra reunió sobre això, els donaré feina, buscarem mesures. Per exemple, fixem-nos en la llengua materna, la llengua de la mare, perquè de mitjana les mares parlen més al seu fill que els pares (per raons culturals, sociològiques...). Hauríem de ponderar més aquest factor, o només una mica més, o no caldria ponderar-lo en absolut?. No tinc una resposta clara a això. Si senten la llengua de l'àvia, l'avi, l'oncle, les ties... Com ponderem cada membre de la família?. O l'exterior, per exemple. Si viuen en un barri dominant anglès davant d'un barri mixt, en el meu cas un barri anglès-francès, o en un barri francòfon, si ho mesuréssim el lloc on viuen esdevindria rellevant. La variabilitat present en els bilingües és massiva. Ni tan sols he començat, perquè només tracto amb un grup de bilingües, un encantador i homogeni grup anglès-francès. Però ara, a l'entorn del museu en el qual ens trobem, ens arriben bilingües de l'anglès-espanyol, l'anglès-hebreu i el francès-àrab.

(6) És un punt interessant perquè parlant d'aquests diferents parells de llengües, no només és important quines són les propietats d'aquestes llengües que els nens estan aprenent, sinó quins serien els efectes més importants, com aquests parells de llengües específics afecten l'aprenentatge? Què en diries al respecte?

No en sabem molt, la qual cosa és genial perquè llavors hi ha tota aquesta investigació que podem fer. Localment, aquí, el castellà i el català, dues llengües molt semblants en el gran esquema de les coses, més semblants fins i tot que l'anglès i el francès. No obstant això, en anglès i francès, encara hi ha un terç de les paraules que se superposen entre aquestes dues llengües. *Table* [en anglès] i *table* [en francès] són la mateixa paraula. Igual que el *cat* i el *chat*, aquestes paraules són molt similars. Així que tens això davant el francès i l'àrab, que són dues famílies lingüístiques diferents amb diferents maneres de construir una oració, diferents maneres de construir paraules, fins i tot, diferents

marcadors plurals. No tenim cap d'aquestes respostes per a la majoria de casos. Com afecta això? També dependrà del tipus d'estudi. Si estem fent una estudi de sons, dels sons de les llengües, el turc i el francès tenen moltes vocals superposades, a diferència del mandarí i el francès. És això més important? Però si anem a la gramàtica, el francès i el turc no s'assemblen en res, així que si féssim estudis de gramàtica, es veurien molt diferents. Crec que realment depèn del que estiguis estudiant i després has de comparar el que són aquestes dues llengües. I ni tan sols he començat amb els valors culturals; si ensenyas aquests dues llengües de la mateixa manera en aquestes dues cultures. Però això està fora del meu domini o àrea de coneixement.

(7) Una pregunta que també és d'interès és, parlant dels mètodes, per exemple, no només sobre les llengües, les propietats de les llengües, depenent del domini de les llengües que t'interessen, diguem fonètica, fonologia, versus informació lèxica o aprenentatge de paraules lèxiques o fins i tot gramàtica, però què passa amb les metodologies, han canviat les metodologies? Què passarà en els propers anys en termes de línies d'investigació i mètodes utilitzats per explorar millor l'adquisició del llenguatge bilingüe però també monolingüe?

Crec que el que estem veient ara —i estem tornant al que he dit abans— és que des de fa 20 anys, quan només hi havia 20 o 30 estudis sobre els nens bilingües, fins ara, quan l'últim recompte que vaig fer va ser de més de 200, com a mínim sobre els nens bilingües tenim una diversificació de mètodes que no teníem necessàriament. La gent encara feia servir diferents tipus de mètodes de fa temps, però ara veiem gent que treballa amb ERP, gent que treballa amb seguidors oculars [*eye-trackers*], gent que es fixa en quin objecte mires quan escoltes l'etiqueta correcta. Tots aquests diferents mètodes estan en joc en l'adquisició del llenguatge infantil bilingüe, però també estan completament en joc en l'adquisició del llenguatge infantil monolingüe. D'alguna manera la literatura bilingüe s'ha posat al dia amb la literatura monolingüe en el sentit que tenim una quantitat diversa d'investigadors observant això, la qual cosa és molt important també, significa tenir punts de vista diferents, i ara veiem una varietat diversa de mètodes. Així, hi ha un mètode millor que un altre? No crec que es vegi diferent en la investigació monolingüe que en la investigació bilingüe, farem servir els mateixos mètodes. Crec que certs mètodes poden ser millors per a nosaltres d'alguna manera, per exemple si tinc curiositat per saber si es reconeix més ràpid un objecte en una llengua que en una altra, el seguiment dels ulls seria una molt bona manera de fer-ho. Però potser algú no voldria fer el mateix, i com he dit abans, els nens monolingües que no saben molt anglès o els nens monolingües que saben molt anglès, miren els mateixos objectes més lentament o més ràpidament? Això ja s'ha estudiat i s'ha vist que sí que és així. Els mètodes per a monolingües i bilingües no són molt diferents.

(8) I la combinació de mètodes? Perquè també hi ha la idea que aquests mètodes, els mètodes de neuroimatge i mètodes electrofisiològics —probablement has llegit la idea que són més sensibles—, reflecteixen més el coneixement que aquests mètodes conductuals. Què en diria vostè d'aquest debat?

Jo diria que també depèn d'alguns dels mètodes de comportament. Per exemple el temps d'espera és un mètode molt bàsic. O apuntar a un objecte, per exemple. És a dir, si dius “on és la taula?” i jo he de pensar “oh, he d'apuntar a aquesta cosa ara” i fer un control motor complet. Això és explícit. O més encara, “repeteix una frase”, no puc fer això amb un infant de vuit mesos. Sí, alguns mètodes conductuals són més evidents. Ara hi ha mètodes molt apropiats per a algunes preguntes d'investigació. Algunes investigacions psicofisiològiques són encobertes, la majoria són implícites, només cal veure quines parts de cervell s'il·luminen o quines ones cerebrals apareixen mentre et

dono un estímul. Això pot ser informatiu. També hi pot haver una mica de conjectura en el sentit que en MRP [un mètode], per exemple, una forma d'ona pot significar un parell de coses diferents, i has de confiar en la història, però la història es basa en monolingües, així que fins i tot si veus la mateixa forma d'ona en els bilingües, passa realment el mateix? Ho estàs basant en una idea que es tenia anteriorment i que només s'aplica als nens monolingües. No crec que els mètodes psicofisiològics siguin necessàriament els millors de cap manera, perquè tenen els seus propis problemes. Si la mateixa àrea del cervell s'il·lumina, per exemple, un cop més podem dir que hi ha diferències estructurals en el cervell d'un monolingüe? És exactament el mateix que abans. Així que no són el millor, però també són molt informatius a la seva manera. Ara mateix estic investigant amb la freqüència cardíaca i aquest és un mètode psicofisiològic. Vull fer-ho perquè és implícit. Si vull comparar dos nens que noten un canvi de so a la vegada, i veiem que, de vegades, comporta mentalment els nens bilingües no semblen reaccionar de la mateixa manera que els nens monolingües, doncs estudiem un tret ben implícit i vegem què passa. Però dit això, un cop més, m'estic basant en el que s'ha observat del batec del cor en la investigació mèdica del passat.

(9) **Potser l'última pregunta: en quina direcció creus que progressarà el camp en la propera dècada més o menys?**

Crec que la propera dècada serà tot sobre el que has esmentat abans, la variabilitat. En la propera dècada serà com explorar i esbrinar què significa ser un bilingüe que sent un 30 % de francès i un 70 % d'àrab en comparació amb un bilingüe que sent un 50 % d'anglès i un 50 % d'espanyol o un 60 % de català i un 40 % d'espanyol. Començarem a sacsejar una mica més totes aquestes comparacions, i esbrinarem què signifiquen aquestes diferències. Perquè crec que estem en el punt ara, com a camp —amb sort—, en el qual puguem començar a explorar aquest tipus de diferències més minúscules i potser trobarem el que més o menys ja hem anat veient, que en general hi haurà realment moltes més similituds que diferències.

Ok, això podria ser.

O potser no, però aquest és el plaer de la ciència. Per això fem ciència, no ho sabem, per això hem de descobrir-ho.

Ok, moltes gràcies.

Entrevista realitzada per Laura Bosch, l'11 d'octubre de 2019 al Campus Mundet de la Universitat de Barcelona. Enregistrament i transcripció a càrrec de la Unitat d'Audiovisuals de la Universitat de Barcelona.